

Rodzicielski obowiązek i prawo troski o prawidłowy rozwój dzieci pod względem fizycznym (kan. 1136 KPK)

Parental duty and the right to care for the proper physical development of
children (canon 1136 of the Code of Canon Law)

ks. dr hab. Jerzy Adamczyk
WSD w Radomiu;
e-mail: ksjerzyad@wp.pl

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie obowiązku troski rodziców o prawidłowy rozwój dzieci pod względem fizycznym. Jest to istotny obowiązek małżeński. W pierwszej części artykułu ukazano obowiązek dbania o fizyczny rozwój potomstwa w ogólności. W części drugiej przedstawiono obowiązek troski o rozwój dziecka poczętego, natomiast część trzecia została poświęcona problematyce troski o rozwój fizyczny dziecka po jego urodzeniu.

Słowa kluczowe: obowiązek, dziecko, rodzice, małżeństwo, wychowanie

Abstract: The aim of the article is to show the parents' duty to care for the proper development of their children in terms of their physical condition. This is an essential marriage obligation. The first part of the article presents the obligation to care for the physical development of offspring in general. The second part presents the obligation to care for the development of the conceived child, while the third part is devoted to the issue of caring for the physical development of the child after its birth

Keywords: obligation, child, parents, marriage, education

Treść: Wstęp. 1. Obowiązek dbania o fizyczny rozwój potomstwa w ogólności. 2. Obowiązek troski o rozwój dziecka poczętego. 3. Troska o rozwój fizyczny dziecka po jego urodzeniu. Podsumowanie.

Wstęp

Kościół przywiązuje wielką wagę do sprawy wychowania dzieci, nie tylko religijnego i moralnego, ale również fizycznego i społeczno-kulturalnego. Takie przygotowanie do życia jest wspólnym obowiązkiem

i uprawnieniem rodziców. Sobór Watykański II stwierdza, że „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców. To zadanie wychowawcze jest tak wielkiej wagi, że jego ewentualny brak z trudnością dałby się zastąpić”¹, jak również „wykorzystując postęp nauk psychologicznych, pedagogicznych i dydaktycznych, należy (...) pomagać dzieciom i młodzieży w harmonijnym rozwijaniu wrodzonych zalet fizycznych, moralnych i intelektualnych oraz w stopniowym nabywaniu coraz większego poczucia odpowiedzialności za właściwe kształtowanie własnego życia”².

Inspirując się doktryną Soboru prawodawca kodeksowy zaznacza, że „Rodzice mają najcięższy obowiązek i najpierwsze prawo troszczenia się zgodnie, według swoich możliwości, o wychowanie potomstwa zarówno fizyczne, społeczne i kulturalne, jak i moralne oraz religijne”³. Tak więc rodzice mają prawny obowiązek i uprawnienie do integralnego wychowania potomstwa zarówno w aspekcie czysto ludzkim, jak i moralno-religijnym. Tak rozumiane wychowanie należy do istotnych obowiązków małżeńskich⁴.

¹ CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Declaratio de educatione christiana Gravissimum educationis* (28 octobris 1965), n. 3, *Acta Apostolicae Sedis*, 58 (1966), s. 728-739, tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 314-323, (odtąd: GE).

² GE, n. 1.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, *Acta Apostolicae Sedis* 1983, pars II, s. 1-317; tekst polski *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, kan. 1136, (odtąd: KPK).

⁴ Por. kan. 795, 1136; por. C. CARRODEGUAS NIETO, *La exclusion de la educación de la prole*, *Revista Española de Derecho Canónico* 54 (1997), n. 142, s. 114; por. W. GÓRALSKI, *An Infant in Codex Iuris Canonici*, *Ecumeny and Law* 3 (2015), s. 176. W obecnym Kodeksie Prawa Kanonicznego, podobnie jak w uchylonym Kodeksie z 1917 roku, nie znajdujemy jednolitego i systematycznego ujęcia prawa rodzinnego. Relacje między rodzicami i dziećmi oraz wychowanie potomstwa są tematami przebiegającymi się przez cały Kodeks i są poruszane we wszystkich księgach, z wyjątkiem księgi V, o dobrach doczesnych Kościoła. A. VANZI, *L'incapacità educativa dei coniugi verso la prole conte incapacità ad assumere gli oneri essenziali del matrimonio*

Podstawowym i fundamentalnym obowiązkiem rodziców na płaszczyźnie wychowania czysto ludzkiego (ogólnoludzkiego) jest wychowanie fizyczne (naturalne), określane mianem *bonum physicum prolis*. Z uwagi na odpowiedzialność moralną, związaną ze zrodzeniem potomstwa, w tradycji kanoniczno-teologicznej *bonum physicum prolis* uznaje się za istotny element przedmiotu formalnego konsensu małżeńskiego, mieszczący się tym samym w obrębie pojęcia *bonum prolis*. Bowiem wymienione dobro obejmuje, poza poczęciem, także wydanie dziecka na świat i zachowanie go przy życiu⁵.

Przedmiotem niniejszego przedłożenia będzie problematyka wychowania fizycznego potomstwa przez małżonków-rodziców. Traktuje o tym wyraźnie kan. 795, gdzie zapisano, iż prawdziwe wychowanie powinno objąć pełną formację osoby ludzkiej, zarówno w odniesieniu do celu ostatecznego, jak i w odniesieniu do dobra wspólnego społeczności, stąd dzieci i młodzież tak winny być wychowywane, ażeby harmonijnie mogły rozwijać swoje przymioty fizyczne, moralne oraz intelektualne, zdobywać coraz doskonalszy zmysł odpowiedzialności, właściwie korzystać z wolności i przygotowywać się do czynnego udziału w życiu społecznym. Podobnie stwierdza kan. 1136 KPK. Ponadto o wychowaniu fizycznym pośrednio mówi kan. 226 § 2. Wypada nadmienić, że w kan. 226 § 2 i 1136 Ustawodawca używa słów oznaczających najwyższe zobowiązanie rodziców do wychowania: *gravissima obligatio* i *officium gravissimum*. Prawodawca kodeksowy mówi o obowiązku wychowania fizycznego, lecz nie precyzuje, na czym powinien on polegać, pozostawiając tę kwestię prawu świeckiemu, medycynie, psychologii, pedagogice i doświadczeniu

(*can. 1095, 3°*), Roma 2006, s. 113; por. sprawozdanie kardynała Pericle Feliciego na Synod Biskupów w 1980 r., *Communicationes* 12 (1980), s. 225-226.

⁵ W. GÓRALKI, *Wykluczenie prawa-obowiązku wychowania potomstwa a ważność małżeństwa kanonicznego*, w: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*, J. KRUKOWSKI, A. MAĆKOWSKI, (red.), Szczecin 2007, s. 224-225; por. C. CARRODEGUAS NIETO, *La exclusion de la educación de la prole...*, s. 109-110.

rodziców, a rodzicom wierzącym podsuwając motywację religijną do wypełnienia tego obowiązku⁶.

Wychowanie fizyczne potomstwa jest kwestią, która jest wprawdzie poruszana w ramach szerszej problematyki celów małżeństwa, czy symulacji, natomiast nie poświęcano jej zbytnej uwagi, jako osobnemu, interesującemu zagadnieniu kanonicznego prawa małżeńskiego.

1. Obowiązek dbania o fizyczny rozwój potomstwa w ogólności

Jeszcze za czasów starego Kodeksu uznawano, że fizyczne utrzymanie dzieci przy życiu jest ścisłym obowiązkiem małżonków i rodziców⁷. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. wskazuje wyraźnie obowiązek fizycznego wychowania potomstwa. W kan. 1136 przypomina się, że rodzice mają obowiązek i prawo troszczenia się zgodnie, według swoich możliwości, o wychowanie potomstwa fizyczne, a kan. 795 poleca, aby dzieci i młodzież tak wychowywać, ażeby harmonijnie mogły rozwijać swoje przymioty fizyczne, moralne oraz intelektualne. W sposób pośredni o wychowaniu fizycznym dzieci mówią następujące kanony: 226 § 2, 793, 796 § 1, 1046, 1049 § 2, 1055 § 1, 1153 § 1, 1154, 1366, 1398, 1691 § 1⁸.

⁶ Por. F. GRAZIAN, *Per uno statuto giuridico del minore nella Chiesa*, Quaderni di diritto ecclesiale 32 (2019), n. 1, s. 24-25.

⁷ *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1917, can. 1113; por. H. STAWNIAK, *Uprawnienie-obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, Prawo Kanoniczne 32 (1989), n. 3-4, s. 127. Jeśli chodzi o relację rodzice-dzieci, to wśród skutków małżeństwa już kan. 1113 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. przewidywał poważny obowiązek rodziców troszczenia się o religijne, moralne, fizyczne i obywatelskie wychowanie swoich dzieci. Przepis ten został przejęty przez kan. 1136 obowiązującego Kodeksu, choć wyliczenie zostało odwrócone, aby było bardziej logiczne: *officium gravissimum ius primum physicum, sociale, culturale, morale et religiosum*. M. HERNANDEZ RODRIGUEZ, *L'educazione della prole, officium gravissimum et ius primum*, w: *Studi in onore di Carlo Gullo*, Città del Vaticano 2017, s. 493.

⁸ Por. J. FORNÉS, *Comentario al can. 1136*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, A. MARZOA, J. MIRAS, R. RODRÍGUEZ-OCAÑA (red.), wyd. 3, Pamplona 2002, s. 1536. Rodzice są zobowiązani do podjęcia odpowiedzialności za

Karta praw rodziny z 1983 r. zawiera następujący zapis o wychowaniu fizycznym dzieci: „Małżonkowie mają niezbywalne prawo do założenia rodziny i decydowania o czasie narodzin i liczbie dzieci, uwzględniając w pełni obowiązki wobec siebie samych, wobec dzieci już narodzonych, rodziny i społeczeństwa, we właściwej hierarchii wartości i zgodnie z naturalnym porządkiem moralnym, który wyklucza uciekanie się do antykoncepcji, sterylizacji, spędzania płodu”⁹. Na innym miejscu wspomniana *Karta* zawiera następująca deklarację:

„Życie ludzkie, od samego poczęcia, bezwzględnie winno być otoczone troską i szacunkiem.

- a. Spędzanie płodu jest bezpośrednim pogwałceniem podstawowego prawa każdej istoty ludzkiej – prawa do życia.
- b. Poszanowanie dla godności ludzkiej wyklucza jakiegokolwiek manipulacje eksperymentalnie dokonywane na ludzkim embrionie lub inne jego wykorzystywanie.
- c. Każda interwencja w dziedzictwo genetyczne osoby ludzkiej, której celem nie jest korekta anomalii, stanowi pogwałcenie prawa do nienaruszalności fizycznej i pozostaje w sprzeczności z dobrem rodziny.
- d. Zarówno przed, jak i po narodzeniu dzieci mają prawo do ochrony i specjalnej opieki; to samo dotyczy matek w okresie ciąży i – w rozsądnych wymiarach – po porodzie.
- e. Wszystkie dzieci, bez względu na to, czy narodziły się z małżeństwa, czy też ze związku pozamałżeńskiego, posiadają takie same prawa do opieki społecznej i do troski o pełny rozwój ich osobowości.
- f. Sieroty oraz dzieci pozbawione rodziców czy opiekunów winny być otoczone przez społeczeństwo szczególną troską. W sprawach dotyczących adopcji lub przyjęcia dzieci

pełną i całkowitą ochronę życia dziecka we wszystkich wymienionych w kan. 795 i 1136 aspektach. Jest to niezbywalny i niezastąpiony obowiązek pierwotny, który ma charakter trwały, gdyż w przypadku separacji obowiązek i prawo do utrzymania i wychowania dzieci pozostają nienaruszone. Por. M. HERNANDEZ RODRIGUEZ, *L'educazione della prole...*, s. 493-494.

⁹ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Carta dei diritti della famiglia* (22 ottobre 1983), L'Osservatore Romano (24 novembre 1983), inserto tabloid, art. 3.

na wychowanie przez inną rodzinę państwo powinno wprowadzić odpowiednie ustawy prawne, które ułatwią rodzinom zdolnym do tego, przyjęcie dzieci potrzebujących opieki – na stałe lub czasowo – a jednocześnie uwzględniające naturalne prawa rodziców.

- g. Dzieci upośledzone posiadają prawo do tego, by w domu i w szkole mieć warunki sprzyjające ich ludzkiemu rozwojowi¹⁰.

Statut Dykasterii ds. Laikatu, Rodziny i Życia zatwierdzony przez papieża Franciszka przewiduje we wspomnianym urzędzie sekcję dla życia ludzkiego (*Sezione per la Vita*). Agenda ta:

Wspiera i koordynuje inicjatywy na rzecz odpowiedzialnej prokreacji, jak również na rzecz ochrony życia ludzkiego od poczęcia do jego naturalnego końca, z uwzględnieniem potrzeb osoby w różnych fazach rozwoju. Promuje i zachęca organizacje i stowarzyszenia, które pomagają kobietom i rodzinom przyjmować i pielęgnować dar życia, zwłaszcza w przypadku trudnych ciąż, oraz zapobiegać ucieczce do aborcji. Wspiera również programy i inicjatywy mające na celu pomoc kobietom, które poddały się aborcji. W oparciu o katolicką doktrynę moralną i Magisterium Kościoła bada i promuje edukację w zakresie głównych problemów biomedycyny i prawa odnoszącego się do życia ludzkiego oraz rozwijających się ideologii dotyczących się życia ludzkiego i realiów życia rodziny ludzkiej¹¹.

Zgodnie z instrukcją *Dignitas connubii* z 2005 r., w przypadku orzekania nieważności małżeństwa prawo zobowiązuje sędziego, aby „w wydanym wyroku pouczył strony o zobowiązaniach moralnych, a także cywilnych, którymi ewentualnie

¹⁰ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Carta dei diritti della famiglia*, art. 4.

¹¹ FRANCESCO PP., *Statuto del dicastero per i laici, la famiglia e la vita* (4 giugno 2016), art. 11-13, *Communicationes* 53 (2021), s. 137-140.

będzie związana jedna ze strona wobec drugiej lub wobec potomstwa, co do zapewnienia utrzymania i wychowania”¹².

Zgodnie z Zasadami proceduralnymi w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa dołączonymi do motu proprio *Mitis Iudex* „Wśród okoliczności dotyczących rzeczy lub osób, które dopuszczają rozpoznanie sprawy o nieważność małżeństwa stosując proces skrócony według kan. 1683-1687, należy zaliczyć na przykład: (...) aborcję dokonaną dla uniknięcia zrodzenia potomstwa”¹³.

W dokumencie *Rodzina i prawa człowieka* Papieskiej Rady ds. Rodziny stwierdza się, jak następuje: „dziecko ze względu na swoją niedojrzałość fizyczną i intelektualną wymaga szczególnej ochrony i szczególnej troski ...w tym odpowiednią ochronę prawną, zarówno przed, jak i po porodzie”¹⁴, „Od pierwszej chwili swojego istnienia, poprzez zapłodnienie samej komórki jajowej, człowiek jest obdarzony szczególną godnością, właściwą mu jako osobie i korzysta z przysługujących mu praw, zgodnie z etapem jego rozwoju; Od samego początku swojej prenatalnej egzystencji człowiek jest podmiotem, który ma prawo do życia i bezpieczeństwa swojej osoby, nienarodzone dziecko ma prawo do zagwarantowania ustawą, w możliwie największym stopniu, jego przetrwania i rozwoju”¹⁵.

¹² PONTIFICIUM CONSILIIUM DE LEGUM TEXTIBUS, INSTRUCTIO SERVANDA A TRIBUNALIBUS DIOECESANIS ET INTERDIOECESANIS IN PERTRACTANDIS CAUSIS NULLITATIS MATRIMONII *Dignitas Connubii*, art. 252, Communicationes 37 (2005), s. 11-92, tekst polski: Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, Instrukcja *Dignitatis connubii* odnośnie do norm postępowania w sprawach małżeńskich w trybunałach kościelnych (25 stycznia 2005), tekst polski, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, T. Rozkrut (red.), Sandomierz 2007.

¹³ FRANCISCUS PP., Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis Iudex Dominus Iesus*, quibus canones codicis iuris canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur (15 Augusti 2015) Libreria Editrice Vaticana 2015, Ratio procedendi in causis ad matrimonii nullitatem declarandam, art. 14 § 1.

¹⁴ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Famiglia e diritti umani* (1 gennaio 1999), n. 31, Città del Vaticano 1999.

¹⁵ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Famiglia e diritti umani*, n. 36-37, 40.

Nienarodzone dziecko ma prawo do standardu życia wystarczającego do jego pełnego rozwoju psychofizycznego, duchowego, moralnego i społecznego, nawet w przypadku zerwania więzi małżeńskiej rodziców, Rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za formowanie i wychowywanie swoich dzieci, aby zapewnić ich integralny rozwój i odpowiedni poziom dobrostanu społecznego, duchowego, moralnego, fizycznego i psychicznego¹⁶.

Oprócz wymienionych dokumentów prawnych o wychowaniu fizycznym dzieci traktuje wiele dokumentów o charakterze teologicznym, jak dokumenty Vaticanum II, czy encykliki ostatnich papieży.

Warto także przywołać tutaj cztery dokumenty dotyczące się dzieci, uchwalone przez Ligę Narodów i Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, gdyż są one wyrazem prawa naturalnego w dziedzinie fizycznego wychowania dzieci przez rodziców. Oto następujące teksty:

Dziecku powinno się dać możliwość normalnego rozwoju fizycznego, dziecko głodne powinno być nakarmione, dziecko chore powinno być pielęgnowane¹⁷;

Dziecku powinna być zapewniona ochrona, bez względu na jego rasę, narodowość i wyznanie, dziecku powinno się dać możliwość normalnego rozwoju fizycznego, dziecko głodne powinno być nakarmione, dziecko chore – pielęgnowane, dziecko upośledzone powinno otrzymać pomoc, dziecko powinno w najszerszym zakresie korzystać ze świadczeń profilaktyki i zabezpieczenia społecznego, dziecko powinno przed innymi otrzymać pomoc w czasie klęski¹⁸;

¹⁶ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Famiglia e diritti umani*, n. 46-47.

¹⁷ Deklaracja Praw Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów 16 listopada 1924 roku, n. 1-2, w: *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, P. JAROS, M. MICHALAK (red.), Warszawa 2015, s. 46.

¹⁸ Deklaracja praw dziecka rozszerzona i uzupełniona przez Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom w 1948 roku, w: *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, P. JAROS, M. MICHALAK, (red.), Warszawa 2015, s. 47.

Dziecko korzysta ze szczególnej ochrony, a ustawodawstwo i inne środki stworzą mu wszelkie możliwości i ułatwienia dla zdrowego i normalnego rozwoju fizycznego, w warunkach wolności i godności. Dziecko korzysta z dobrodziejstw ubezpieczeń społecznych. Jest ono uprawnione do tego, by zdrowo rosło i rozwijało się; w tym celu należy zapewnić szczególną ochronę zarówno dziecku jak i matce, łącznie z odpowiednią opieką, tak przed urodzeniem, jak i po urodzeniu. Dziecko ma prawo do odpowiedniego wyżywienia i mieszkania, przerwy i opieki lekarskiej. Dziecko upośledzone pod względem fizycznym, umysłowym lub społecznym należy traktować, wychowywać i otaczać szczególną opieką, z uwzględnieniem jego stanu zdrowia warunków życiowych. Dziecko należy chronić przed wszelkiego rodzaju zaniedbaniem, okrucieństwem i wyzyskiem¹⁹;

Państwa-Strony uznają prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej. Państwa-Strony będą dążyły do pełnej realizacji tego prawa, a w szczególności podejmą niezbędne kroki w celu: zmniejszenia śmiertelności wśród noworodków i dzieci; zapewnienia udzielania koniecznej pomocy oraz opieki zdrowotnej wszystkim dzieciom, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju podstawowej opieki zdrowotnej; zwalczania chorób i niedożywienia, w tym – w ramach podstawowej opieki zdrowotnej – przez wykorzystanie między innymi łatwo dostępnych technik oraz przez dostarczanie odpowiednich pożywnych produktów żywnościowych i wody pitnej, z uwzględnieniem niebezpieczeństwa oraz ryzyka zanieczyszczenia środowiska naturalnego; zapewnienia matkom właściwej opieki zdrowotnej w okresie przed i po urodzeniu dziecka; zapewnienia, aby wszystkie grupy społeczne, w szczególności rodzice oraz dzieci, były informowane i posiadały dostęp do oświaty oraz otrzymywały wsparcie w korzystaniu

¹⁹ *Deklaracja Praw Dziecka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 20 listopada 1959 roku*, n. 2, 4, 5, 9, w: *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, P. JAROS, M. MICHALAK, (red.), Warszawa 2015, s. 120-122.

z podstawowej wiedzy w zakresie zdrowia dziecka i karmienia, korzyści z karmienia piersią, higieny i warunków zdrowotnych otoczenia, a także zapobiegania wypadkom; rozwoju profilaktycznej opieki zdrowotnej, poradnictwa dla rodziców oraz wychowania i usług w zakresie planowania rodziny²⁰.

Wychowanie fizyczne potomstwa dzieli się zwykle na dwa etapy: przed i po urodzeniu potomstwa. W obu przypadkach celem jest fizyczny rozwój potomstwa²¹.

2. Obowiązek troski o rozwój dziecka poczętego

Małżonkowie mają obowiązek pożycia intymnego zmierzającego do zrodzenia potomstwa. W kan. 1055 § 1 i w kan. 1061 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego stwierdzono, że zrodzenie potomstwa jest naturalnym celem małżeństwa: jest ono bowiem ze swej natury skierowane do zrodzenia potomstwa. Małżonkowie sprzeniewierzyliby się swojemu powołaniu, gdyby nie chcieli rodzić potomstwa. Absolutny jest obowiązek podejmowania w małżeństwie pożycia płciowego otwartego na przekazanie życia, natomiast obowiązkowi temu sprzeciwia się sztuczna, pozaustrojowa prokreacja. Małżeństwo ze swej natury ukierunkowane jest na akty małżeńskie, które z natury swojej prowadzą do zrodzenia potomstwa. Tylko takie akty są ścisłym uprawnieniem i obowiązkiem małżonków. Powinny one być dokonywane w sposób ludzki i naturalny, tzn. aby w sposób naturalny mogły doprowadzić do zrodzenia potomstwa. Prawodawca kościelny nie dopuszcza możliwości rodzenia dzieci w sposób nienaturalny, nieludzki, bez seksualnego współdziałania małżonków, na przykład w warunkach laboratoryjnych. Niedopuszczalne jest zatem sztuczne zapładnianie kobiet. Natomiast decydowanie odnośnie do liczby dzieci w rodzinie

²⁰ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., art. 24, Dziennik Ustaw RP, n. 120, pozycja 526.

²¹ A. VANZI, *L'incapacità educativa...*, s. 118.

pozostawia Kościół samym małżonkom, którzy winni mieć w tym celu poprawnie ukształtowane sumienie²².

Małżonkowie mają nie tylko obowiązek pożycia intymnego zmierzającego do zrodzenia potomstwa, ale co jest jasne, mają obowiązek przyjęcia potomstwa poczętego ze współmałżonkiem. Obowiązek ten podkreślany jest w kan. 1055 § 1 i 1101 § 2 KPK. Stąd przerywanie ciąży sprzeciwia się nienaruszalnemu z woli Boga prawu do życia, którego nie może pogwałcić żaden człowiek, ani żadna władza publiczna. Dziecko od chwili poczęcia jest odrębną osobą, będącą już podmiotem praw. Aborcja jest bardzo poważnym przestępstwem kościelnym, stąd Kodeks Prawa Kanonicznego przewiduje za jego popełnienie najsurowszą karę poprawczą: ekskomunikę *latae sententiae*²³. Nie wolno też małżonkom korzystać ze środków wczesnoporonnych, gdyż one powodują aborcję w pierwszym stadium rozwoju człowieka²⁴.

Paolo Bianchi pisze:

Przed narodzinami potomstwa, rodzice mają obowiązek szanować życie fizyczne dziecka. Wynika to logicznie z obowiązku zapewnienia ze strony rodziców *educatio physica* potomstwa (por. kan. 1136), jak również z przepisu karnego kan. 1398, który nakłada ekskomunikę *latae sententiae* na sprawcę przestępstwa aborcji. Norma karna w rzeczywistości sankcjonuje naruszenie

²² Por. R. SZTYCHMILER, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Prawo Kanoniczne 54 (2011), n. 1-2, s. 376-377; por. F. Grazian, *Per uno statuto giuridico del minore nella Chiesa...* s. 24-25; por. A. VANZI, *L'incapacità educativa...*, s. 20.

²³ Kan. 1398 KPK/83; por. R. SZTYCHMILER, *Istotne obowiązki małżeńskie...*, s. 377.

²⁴ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, quaestioni: „utrum abortus, de quo in can. 1398, intellegatur tantum de eiectione fetus immaturi, an etiam de eiusdem fetus occisione quocumque modo et quocumque tempore a momento conceptionis procuretur”, negative respondit ad primam partem; affirmative vero ad secundam”. Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, Responsio ad propositum dubium, 23 Maii 1988, Acta Apostolicae Sedis 80 (1988), s. 1818; por. H. MIRANDA ALEXANDRE, *A figura do penitenciário no desenvolvimento histórico canônico do sacramento da penitência*, Roma 2013, s. 260; por. J. SEIDEL, *Schon Mensch oder noch nicht? Zum ontologischen Status humanbiologischer Keime*, Stuttgart 2010, s. 72.

obowiązku, który dla rodziców jest bardzo poważny i pierwszorzędny (por. kan. 1136)²⁵.

Tak więc rodzice muszą wypełniać obowiązek wychowania fizycznego już od chwili poczęcia dziecka, czyli już w łonie matki. Poczęcie dziecka bowiem wyznacza moment, w którym małżonkowie podejmują zadanie, które przyjęli na siebie zawierając związek małżeński: służyć życiu²⁶. Mają się troszczyć o życie i zdrowie fizyczne dziecka. Matka wypełnia ten obowiązek, gdy dba o odpowiednią dietę, stosowną ilość snu, aktywność fizyczną, zdrowe środowisko, higienę pracy i wypoczynku oraz o to, aby bezpiecznie je urodzić. Rodzice winni dbać o regularne i rutynowe badania lekarskie matki, gdy trzeba podejmować leczenie prenatalne dziecka poczętego. Ważne jest by rodzice, szczególnie matka, nawiązywali kontakt emocjonalny z nienarodzonym, przez co będą budowali więź uczuciową z dzieckiem. Duże znaczenie ma unikanie stresu i stwarzanie właściwej atmosfery emocjonalnej w domu.

Wypełnienie obowiązku wychowania fizycznego wobec dziecka w okresie prenatalnym, będzie polegało również na unikaniu przez matkę (ale i ojca, np. palenia papierosów w mieszkaniu) szkodenia dziecku poprzez używanie alkoholu, nikotyny, narkotyków, zbędnych środków farmakologicznych, dopalaczy, narażania się na ciężkie i długotrwałe stresy lub wykonywania pracy zagrażającej prawidłowemu przebiegowi ciąży²⁷.

W *Karcie praw rodziny* zostało zapisane, że

Życie ludzkie, od samego poczęcia, bezwzględnie winno być otoczone troską i szacunkiem. Spędzanie płodu jest bezpośrednim pogwałceniem podstawowego prawa każdej istoty

²⁵ *Il „diritto di famiglia” della Chiesa*, Quaderni di diritto ecclesiale 7 (1994), n. 3, s. 295.

²⁶ A. VANZI, *L'incapacità educativa...*, s. 118.

²⁷ Por. J. CYMBAŁA, *Istotne obowiązki małżeńskie i przyczyny niezdolności do ich podjęcia w wyrokach Roty Rzymskiej z lat 1983-1992 wydanych na podstawie kan. 1095 nr 3 Kodeksu prawa kanonicznego, opublikowanych w „Decisiones”*, Olsztyn 2002, s. 60-61; por. R. SZTYCHMILER, *Istotne obowiązki małżeńskie...*, s. 379; por. W. GÓRALSKI, *Wykluczenie prawa-obowiązku wychowania potomstwa...*, s. 225.

ludzkiej – prawa do życia. Zarówno przed, jak i po narodzeniu dzieci mają prawo do ochrony i specjalnej opieki; to samo dotyczy matek w okresie ciąży i – w rozsądnych wymiarach – po porodzie. Wszystkie dzieci, bez względu na to, czy narodziły się z małżeństwa, czy też ze związku pozamałżeńskiego, posiadają takie same prawa do opieki społecznej i do troski o pełny rozwój ich osobowości²⁸.

3. Troska o rozwój fizyczny dziecka po jego urodzeniu

Po narodzinach potomstwa obowiązki rodziców wobec dzieci są kontynuowane zgodnie ze wspomnianą *educatio physica*, która obejmuje ich utrzymanie i zapewnienie im odpowiednich materialnych warunków życia, i poszerzają się na bardziej konkretną i szerszą formę *educatio*, którą Kodeks w kan. 1136 określa jako społeczno-kulturalną, moralną i religijną²⁹.

Choć kan. 1101 § 2 KPK z 1983 r., będący podstawą prawną dla wykluczenia *bonum prolis*, nie obejmuje czasu po urodzeniu dzieci, mówiąc jedynie o wykluczeniu istotnego elementu przedmiotu zgody małżeńskiej, którym – zgodnie z praktyką jurysprudencji rotalnej – jest przekazanie i przyjęcie prawa aktu małżeńskiego z natury prokreacyjnego, niemniej ze względu na permanentną odpowiedzialność rodziców nad poczętym człowiekiem, tradycja kanoniczna uznaje *bonum physicum prolis* jako istotny element formalny przedmiotu zgody małżeńskiej. Termin ten wyraża pojęcie służby na rzecz przekazania i zachowania życia ludzkiego. Chodzi więc nie tylko o przekazanie prawa i obowiązku do aktu małżeńskiego zdolnego do poczęcia życia

²⁸ Pontificio Consiglio per la Famiglia, *Carta dei diritti della famiglia*, art. 4: „Od poczęcia do pierwszych lat po narodzinach dziecka rola matki, wspieranej obecnością ojca, jest fundamentalna dla jego rozwoju. Już w okresie ciąży u kobiety rozpoczyna się proces biofizjologiczny i psychiczny między matką a dzieckiem. Służbę życiu pełni matka i podobnie, choć w inny sposób, ojciec, przede wszystkim powstrzymując się od wszelkich działań, które mogłyby zaszkodzić zdrowiu lub istnieniu dziecka”. A. VANZI, *L'incapacità educativa...*, s. 118.

²⁹ P. BIANCHI, *Il „diritto di famiglia” della Chiesa...*, s. 295.

ludzkiego, ale także prawo-obowiązek zachowania dziecka poczętego przy życiu, jego zrodzenie, troskę o jego utrzymanie i integralność fizyczną, wreszcie umożliwienie mu wzrostu i rozwoju, czyli to wszystko, co w doktrynie i orzecznictwie rotalnym bywa nazywane *procreatio continua, prima educatio*, albo *educatio physica naturalis*³⁰.

W płaszczyźnie wychowania fizycznego rodzice dziecka obowiązani są z prawa naturalnego utrzymywać je przy życiu (nie powinni porzucać go, pozbawiać życia, okaleczać), troszczyć się o jego zdrowie fizyczne i psychiczne, o zapewnienie opieki lekarskiej, a także o wszystko, co jest niezbędne do prawidłowego rozwoju dziecka (pożywienie, ubranie, warunki mieszkaniowe, poczucie bezpieczeństwa, itp.)³¹. Część rodziców z całą świadomością podejmuje to zadanie, starając się rozwijać tężyznę fizyczną młodzieży przez różnego rodzaju sporty lub turystykę, które nie zagrażają zdrowiu lub życiu dorastających dzieci. Wychowanie fizyczne jest bowiem bazą dla wszelkich zabiegów wychowawczych³².

Poza tym odwołując się do przytoczonych wyżej dokumentów prawa międzynarodowego rodzice winni umożliwić dziecku korzystanie z ubezpieczeń społecznych, pożytecznych i godziwych rozrywek, należy dziecko chronić przed wszelkiego rodzaju zaniedbaniem, okrucieństwem i wyzyskiem, dbać o higienę i warunki zdrowotne otoczenia dziecka, zapewnić profilaktyczną opiekę zdrowotną, a także zapobiegać wypadkom i chronić dzieci przed wykonywaniem pracy zawodowej; dzieci niepełnosprawne pod względem fizycznym, umysłowym lub społecznym należy traktować, wychowywać i otaczać szczególną opieką, z uwzględnieniem ich stanu zdrowia i warunków życiowych.

Powstaje pytanie: do jakiego momentu życia dziecka rodzice mają dbać o jego wychowanie fizyczne. Termin „dziecko”, odnosi się do osoby, która nie osiągnęła wieku kanonicznego wymaganego do

³⁰ Por. L. ŚWITO, *Istota „bonum prolis”*, Prawo Kanoniczne 45 (2002), n. 3-4, s. 95-96, C. CARRODEGUAS NIETO, *La exclusion de la educación de la prole...*, s. 106-107.

³¹ W. GÓRAŁSKI, *An Infant in Codex Iuris Canonici...*, s. 176.

³² Por. J. CYMBAŁA, *Istotne obowiązki małżeńskie...*, s. 60-61.

osiągnięcia pełnoletności, czyli osiemnastu lat³³. Mając na uwadze oficjalny język Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., czyli łacinę, zbiór ten określa osobę, która nie osiągnęła pełnoletności, nie jako „dziecko”, ale jako *minor* (małoletni)³⁴, a osobę poniżej siódmego roku życia jako *infans* (dziecko)³⁵. Określenie „dziecko” jest używane w Kodeksie w wielu znaczeniach, ale jest niezdefiniowane. Termin „dziecko” jest dookreślony w *Konwencji o prawach dziecka* z 20 listopada 1989 r. w art. 1 i oznacza „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”³⁶. Tak więc rodzice mają prawny obowiązek troski o edukację fizyczną do osiągnięcia przez dziecko pełnoletności. Nie należy jednak zapominać, że zgodnie z kan. 99 KPK/83 „ktokolwiek na stałe nie posiada używania rozumu, uznany jest za nieodpowiedzialnego i przyrównany dzieciom”. Stąd niewątpliwie rodzice są odpowiedzialni, według swoich możliwości, za wychowanie fizyczne dzieci, które nie posiadają używania rozumu, ale także niesamodzielne życiowo (niepełnosprawność) poza ukończone przez nie osiemnaście lat.

Podsumowanie

Kościół przywiązuje wielką wagę do sprawy wychowania dzieci, nie tylko religijnego i moralnego, ale również fizycznego i społeczno-kulturalnego. Takie przygotowanie do życia jest wspólnym obowiązkiem i uprawnieniem rodziców. Inspirując się doktryną Soboru Watykańskiego II prawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. w kan. 1136 stwierdza, że rodzice mają obowiązek i prawo troszczenia się zgodnie, według swoich możliwości, o wychowanie potomstwa zarówno fizyczne, społeczne i kulturalne, jak i moralne

³³ Por. kan. 97 § 1.

³⁴ Por. kan. 97 § 1.

³⁵ Por. kan. 97 § 2.

³⁶ M. McALEESE, *Childrens' Rights and Obligations in Canon Law. The Christening Contract*, Boston 2019, s. 1-2.

oraz religijne. Podstawowym i fundamentalnym obowiązkiem rodziców na płaszczyźnie wychowania czysto ludzkiego (ogólnoludzkiego) jest wychowanie fizyczne (naturalne), określane mianem *bonum physicum prolis*. Z uwagi na odpowiedzialność moralną, związaną ze zrodzeniem potomstwa, w tradycji kanoniczno-teologicznej *bonum physicum prolis* uznaje się za istotny element przedmiotu formalnego konsensu małżeńskiego, mieszczący się tym samym w obrębie pojęcia *bonum prolis*. Bowiem wymienione dobro obejmuje, poza poczęciem, także wydanie dziecka na świat i zachowanie go przy życiu. Stąd wykluczenie pozytywnym aktem woli *bonum physicum prolis* w chwili wyrażania zgody małżeńskiej powoduje nieważność małżeństwa.

References

- BIANCHI P., *Il „diritto di famiglia” della Chiesa*, Quaderni di diritto ecclesiale 7 (1994), n. 3, s. 285-299.
- CARRODEGUAS NIETO C., *La exclusion de la educación de la prole*, Revista Española de Derecho Canónico 54 (1997), n. 142, s. 95-134.
- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1917.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Acta Apostolicae Sedis 1983, pars II, s. 1-317; tekst polski *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Declaratio de educatione christiana Gravissimum educationis* (28 octobris 1965), Acta Apostolicae Sedis, 58 (1966), s. 728-739, tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 314-323.
- CYMBALA J., *Istotne obowiązki małżeńskie i przyczyny niezdolności do ich podjęcia w wyrokach Roty Rzymskiej z lat 1983-1992 wydanych na podstawie kan. 1095 nr 3 Kodeksu prawa kanonicznego*, opublikowanych w „Decisiones”, Olsztyn 2002.
- Deklaracja Praw Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów 16 listopada 1924 roku*, n. 1-2, w: *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, P. JAROS, M. MICHALAK (red.), Warszawa 2015.
- Deklaracja praw dziecka rozszerzona i uzupełniona przez Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom w 1948 roku*, w: *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, P. JAROS, M. MICHALAK, (red.), Warszawa 2015.
- Deklaracja Praw Dziecka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 20 listopada 1959 roku*, n. 2, 4, 5, 9, w: *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, P. JAROS, M. MICHALAK, (red.), Warszawa 2015.

- FORNÉS J., *Comentario al can. 1136*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, A. MARZOA, J. MIRAS, R. RODRÍGUEZ-OCAÑA (red.), wyd. 3, Pamplona 2002, s. 1536-1538.
- FRANCESCO PP., *Statuto del dicastero per i laici, la famiglia e la vita* (4 giugno 2016), *Communicationes* 53 (2021), s. 137-140.
- FRANCISCUS PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus*, quibus canones codicis iuris canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformantur (15 Augusti 2015) Libreria Editrice Vaticana 2015.
- GÓRALSKI W., *An Infant in Codex Iuris Canonici*, *Ecumeny and Law* 3 (2015), s. 171-186.
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie prawa-obowiązku wychowania potomstwa a ważność małżeństwa kanonicznego*, w: *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*, J. KRUKOWSKI, A. MAĆKOWSKI, (red.), Szczecin 2007, s. 221-241.
- GRAZIAN F., *Per uno statuto giuridico del minore nella Chiesa*, *Quaderni di diritto ecclesiale* 32 (2019), n. 1, s. 10-32.
- HERNANDEZ RODRIGUEZ M., *L'educazione della prole, officium gravissimum et ius primarium*, w: *Studi in onore di Carlo Gullo*, Città del Vaticano 2017, s. 463-504.
- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.*, art. 24, *Dziennik Ustaw RP*, n. 120, pozycja 526.
- MCALLEESE M., *Childrens' Rights and Obligations in Canon Law. The Christening Contract*, Boston 2019.
- MIRANDA ALEXANDRE H., *A figura do penitenciário no desenvolvimento histórico canônico do sacramento da penitência*, Roma 2013.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, quaestioni: „«utrum abortus, de quo in can. 1398, intellegatur tantum de eiectione fetus immaturi, an etiam de eiusdem fetus occisione quocumque modo et quocumque tempore a momento conceptionis procuretur»”, negative respondit ad primam partem; affirmative vero ad secundam”. Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, Responsio ad propositum dubium, 23 Maii 1988, *Acta Apostolicae Sedis* 80 (1988), s. 1818.
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Carta dei diritti della famiglia* (22 ottobre 1983), *L'Osservatore Romano* (24 novembre 1983), inserto tabloid.
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Famiglia e diritti umani* (1 gennaio 1999), Città del Vaticano 1999.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, INSTRUCTIO SERVANDA A TRIBUNALIBUS DIOECESANIS ET INTERDIOECESANIS IN PERTRACTANDIS CAUSIS NULLITATIS MATRIMONII *Dignitas Connubii*, *Communicationes* 37 (2005), s. 11-92, tekst polski: Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, Instrukcja *Dignitatis connubii* odnośnie do norm postępowania w sprawach małżeńskich w trybunałach kościelnych (25 stycznia 2005), tekst polski, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, T. ROZKRUT (red.), Sandomierz 2007.
- Seidel J., *Schon Mensch oder noch nicht? Zum ontologischen Status humanbiologischer Keime*, Stuttgart 2010.

- STAWNIAK H., *Uprawnienie-obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, Prawo Kanoniczne 32 (1989), n. 3-4, s. 125-142.
- ŚWITO, L. *Istota „bonum prolis”*, Prawo Kanoniczne 45 (2002), n. 3-4, s. 53-105.
- SZTYCHMILER R., *Istotne obowiązki małżeńskie*, Prawo Kanoniczne 54 (2011), n. 1-2, s. 357-381.
- VANZI A., *L'incapacità educativa dei coniugi verso la prole conte incapacità ad assumere gli oneri essenziali del matrimonio (can. 1095, 3°)*, Roma 2006.

Nota o autorze

ks. Jerzy Adamczyk – prezbiter diecezji radomskiej, doktor habilitowany nauk prawnych w dyscyplinie prawo kanoniczne, adiunkt z habilitacją na KUL w katedrze teologii moralnej społecznej, wykładowca WSD w Radomiu.